

Middeleeuwse vondsten uit Vleuten

In september van het vorig jaar verraste mevrouw C.J. Markus uit Vleuten onze vereniging met een doos vol middeleeuwse aardewerkscherven en botresten, die in de loop der jaren waren gevonden rond haar woning aan de Den Hamstraat 34. De vondsten, die bij eerste inspectie een ongeveer 13e-eeuwse indruk maakten, waren des te meer welkom omdat tot dusverre uit de bebouwde kom van Vleuten geen sporen van middeleeuwse bewoning bekend waren. Zeker, de naam Vleuten zal wel tot vóór het jaar 1000 teruggaan en de tufstenen voorloper van de Nederlands-Hervormde kerk dateert op zijn laatst van omstreeks 1200. Maar de eerste schriftelijke vermelding van Vleuten stamt toch pas uit het midden van de twaalfde eeuw. Het heet dan Floeten of Flothen; in 1164 komen we de vorm Flutene tegen, in 1174 Fletene. De kerk van Vleuten wordt voor het eerst vermeld in 1224. Ongeveer uit dezelfde tijd nu stammen de vondsten uit de Den Hamstraat; zij vormen dus een aardige, materiële bevestiging van de oudste schriftelijke gegevens.

De scherven zijn alle afkomstig van het perceel Den Hamstraat 34. Zij zijn daar door de jaren heen verzameld bij enkele verbouwingen en tijdens werkzaamheden in de tuin. Het perceel ligt midden in een blok van 10 woningen, gebouwd door de firma De Gier en opgeleverd in 1961. Zij vormden de eerste aanzet tot de grootschalige Vleutense nieuwbouw in het gebied tussen de Vleutense wetering en de spoorlijn in de eerste helft van de jaren '60: de latere wijk Odenvelt.

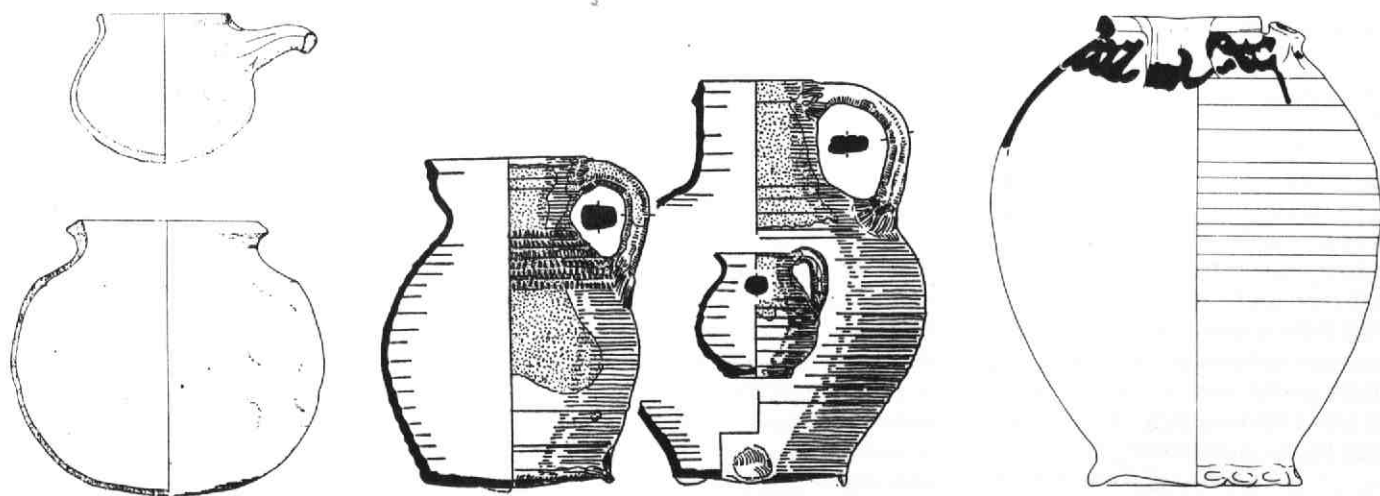
De naam Odenvelt gaat terug op een vermoedelijk oude - hofstede die daar tot de eeuwwisseling midden in het land lag, ongeveer op de kruising van de tegenwoordige Valkeniers- en Secretaris Versteeglaan. De naam op zichzelf is niet

erg oud; in het begin van de vorige eeuw, tot 1837, was Odenvelt eigendom van de familie Van Odenhoven - vandaar. Een dergelijk verhaal geldt voor Alenvelt, welke naam tegen 1750 in de plaats komt van Hinderstein. In het begin van deze eeuw verdwijnt Odenvelt van de kaart. Als directe opvolger is te beschouwen de gelijknamige boerderij van Van den Berg aan de Den Hamstraat, die plaats heeft moeten maken voor de brandweerkazerne en de loods van gemeentewerken.

Eigenlijk moeten we in dit verband niet spreken van de Den Hamstraat, ook niet van de Hamweg, zoals oudere Vleutenaren hem nog kennen, maar van de Achterdijk, want zo heeft deze weg vanouds geheten. Naar het oosten ging hij via de tegenwoordige Stationsstraat over

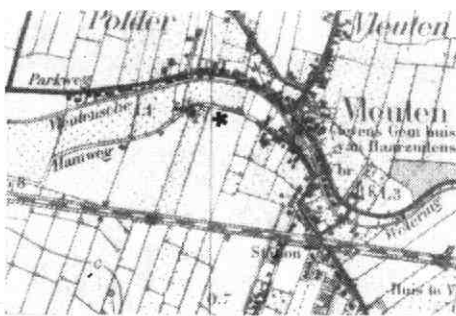
in de Krochtdijk (nu Europaweg), naar het westen over 't Hoog in de Dorpeldijk. Afgezien van het oude Odenvelt tonen de kadastrale minuutplans van 1832 en de topografische kaart van 1850 ons geen boerderijen die aan de Achterdijk gelegen zijn. De boerderij die op het laatst werd bewoond door C. Floor en tegenwoordig bekend staat als het „Hamhuus”, dateert pas van 1860. In feite ligt onze vindplaats midden tussen deze boerderij en de laan naar Odenvelt in. Wellicht hebben we te doen met een hofstede die al veel eerder uit het kaartbeeld is verdwenen.

De tien percelen waarvan Den Hamstraat 34 deel uitmaakt, zijn indertijd als het ware uitgegraven in het omringende land. Dat land behoorde bij de boerderij

Enkele omstreeks 1200 gangbare aardewerksoorten, waarvan in de Den Hamstraat scherven zijn gevonden. N.B. deze complete exemplaren zijn dus elders opgegraven. De linkerhelft is steeds in doorsnede („profiel”) getekend, zodat we als het ware naar binnen kijken; de rechterhelft toont de buitenzijde. Geheel links twee zogenaamde kogelpotten van Paffrath-aardewerk uit het Duitse Rijnland, de bovenste met een haakvormig handvat. In het midden enkele kannen van Andenne-aardewerk uit het Belgische Maasgebied. Rechts een grote Pingsdorf-pot met de karakteristieke beschildering van de schouderpartij; Pingsdorf-aardewerk werd behalve in het Rijnland ook geproduceerd in o.a. Zuid-Limburg. (Resp. uit: J.G.N. Renaud, *Middeleeuwse ceramiek*, 1976; R. Borremans en R. Warginaire, *La céramique d'Andenne*, 1966; W.A. van Es en W.J.H. Verwers, *Excavations at Dorestad 1. The Harbour: Hoogstraat I*, 1980)

van Floor; het was een hooggelegen boomgaard. Het niveauverschil tussen de achtertuinen van de nieuwe huizen en deze boomgaard bedroeg naar de stellige herinnering van enkele oorspronkelijke bewoners ongeveer 75 cm. Men zou dus kunnen stellen dat de onderhavige vondsten zijn gedaan op een diepte van driekwart meter ten opzichte van het oude maaiveld, in een tot dan toe waarschijnlijk ongeroerde laag.

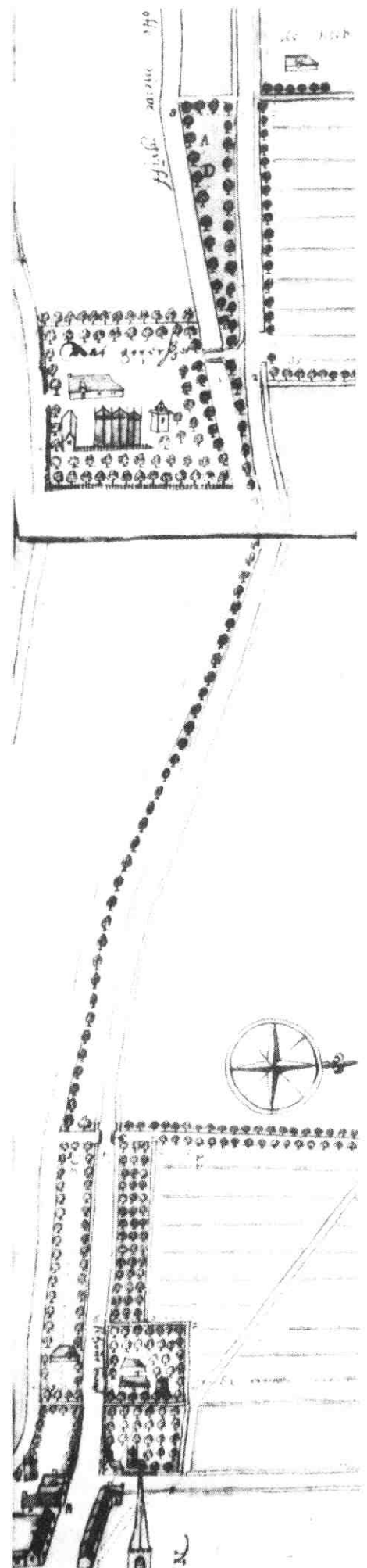
Detail van de topografische kaart 1:50.000, blad 31 Utrecht Oost, uitgegeven in 1949 (verkend in 1938, gedeeltelijk herzien in 1946), sterk vergroot. Rechtsboven de Vleutense dorpskern. Het land tussen de oude Achterdijk, dan inmiddels Hamweg en Stationsstraat genoemd, en de spoorlijn is nog geheel onbebouwd. Op de twee kleinste perceeltjes midden in dit gebied heeft Odenvelt oorspronkelijk gelegen. De vindplaats van de scherven is aangegeven met een sterretje.

De samenstelling van het vondstenmateriaal wijst in dezelfde richting. Want hoewel door de jaren heen zorgvuldig elk „steentje” en „botje” werd verzameld, is het resultaat toch opmerkelijk homogeen. Afgezien van een enkele verdwaalde scherf uit de 16e-19e eeuw bestaat het complex uit 695 fragmenten die zich met weinige uitzonderingen keurig laten verdelen over een vijftal 12e- en 13e-eeuwse aardewerksoorten. Deze aardewerksoorten zijn meer of minder nauw gekoppeld aan bepaalde produktieregio's, ieder met hun eigen grondstof, technieken en tradities. Omdat de aanvoer naar onze streken voor elk van die regio's op een zeker moment van belang werd en later ook weer wegwijkende, gelden voor het voorkomen van deze aardewerksoorten in ons gebied globale begin- en einddata.

Maar liefst 60 % (416 fragmenten) valt te rekenen tot het „Paffrath-aardewerk”, zo genoemd naar een belangrijk produktiecentrum 10 km ten noordoosten van Keulen, keramiek- metropool vanaf de Romeinse tijd. De „kogelpotten” van dit hard gebakken, nogal schilferige aardewerk bereikten ons gebied vooral in de periode 1100-1250. Dan zijn er 108 frag-

menten (ca. 15 %) van kogelpotten van een veel zachter baksel, waarvan de klei vrij sterk is „gemagerd” met zand of kwartsgruis. Heel herkenbaar zijn ook ruim 100 scherven (ca. 15 %) van „Pingsdorf-aardewerk”, wederom genoemd naar een groot produktiecentrum bij Keulen, al werd het ook op industriële schaal vervaardigd in o.a. Brunsum en Schinveld in Zuid-Limburg. Karakteristiek voor dit soort aardewerk is de versiering van de schouderpartij met strepen ijzeroxyde; van onze scherven dragen er 71 dergelijke verfsporen. Pingsdorf-aardewerk komt in de hele periode van omstreeks 900 tot 1200 voor. Het Vleutense materiaal maakt door zijn kleur, magering en hardheid echter een late indruk. Het begint al wat te lijken op het zogenaamde proto-steengoed (ca. 1225-1300), waaruit zich dan rond 1300 het klassieke, gres-achtige steengoed ontwikkelt, dat in de late middeleeuwen in scheepsladingen vanuit het Duitse Rijnland is ingevoerd en waarvan de „Jacobakan” het bekendste type is. Van dit (proto-) steengoed zijn onder onze bijna 700 scherven slechts enkele scherven voorhanden. Tenslotte is met 2 à 3 % vertegenwoordigd het wat zeldzamere „Andenne-aardewerk”, voornamelijk afkomstig uit het Belgische Maasgebied; de invoer staakt na het midden van de 13e eeuw.

Detail van een landmeterskaart van *Henrick Verstralensz* uit 1624 in het kaartboek van het kapittel van Oudmunster. Geheel onderaan de oude Vleutense dorpskern. De kerk heeft nog haar oude, hoge spits, die er met de beruchte orkaan van 1674 vanaf zou waaien. Onder de windroos verdwijnt schuin uit beeld het zantpat nade Haer: het Haarpad. Recht omhoog door het hele beeld lopen naast elkaar de *vlueter wateringe* of *nieuwe grift* (links) en de *vlueter dijck*, nu de Dorpsstraat-Parkweg (rechts). Rechtsboven is nog net *de noobel* (de Nobelhoeve) zichtbaar. Iets lager voert een brug over de wetering naar een omheinde hofstede, die met de voorzijde naar de Achterdijk (links nog net in beeld) ligt. Binnen de omheining zien we een boerderij, drie hooibergen, een stenen huis en een duiventoren zoals er één in de Harmelerwaard staat. We lezen er bovendien de naam Aert Goijertzoon, die volgens het niet afgebeelde bijschrift ook de bijbehorende bijna 12 morgen land (ca. 10 ha) pachtte. Uit vergelijking van de perceelsvormen met latere kaarten blijkt dat deze oude hofstede precies onder de Van Woerdenstraat moet liggen, schuin tegenover de vindplaats van de scherven aan de Den Hamstraat. (Rijksarchief Utrecht, archief kapittel van Oudmunster, inv. nr. 933, p. 34-35)

Enkele vondsten uit de Den Hamstraat. Linksboven een buitenbeentje: een fragment van hals en handvat van een kan van „proto-steengoed”, rond of kort na 1300 vervaardigd, waarschijnlijk in Brunssum in Zuid-Limburg. Daaronder een fragment van een handgevoerde, tamelijk ruwe kogelpot, met omgeslagen rand. Rechts een rand- en een wandfragment van Pingsdorf-aardewerk, roodbruin beschilderd met golflijnen en komma's. In het midden een deel van een langwerpige, fijne slijpsteen. De schaalstok onderaan geeft centimeters aan.

Analyseren we deze getalsverhoudingen, dan komen we tot de conclusie dat het hier gaat om een chronologisch zeer homogene verzameling. De hoofdmoot valt ruwweg rond 1200 te dateren; na 1250 houdt het althans vrijwel op. De overige vondsten kunnen ons misschien

iets vertellen over de aard van het complex. Opvallend is namelijk het grote aantal schelpen en vooral botresten - een hele veestapel is onder de kaakfragmenten vertegenwoordigd! Waarschijnlijk zitten we hier dus niet ver van het erf van een boerderij. Ook aan de overkant,

Uten Hamstraat 2, zouden geregeld „dezelfde scherven” zijn gevonden. Misschien is het in dit verband aardig om te wijzen op het landmeterskaartje van Hendrik Verstralen uit 1624, dat hiernaast is afgebeeld. We zien daarop tussen de Achterdijk en de *vlueter wateringe* of *nieuwe grift* (de oude Rijnloop), precies ter hoogte van onze vindplaats, een boerderij met losstaand stenen huis en een duiventoren - dat is niet mis. Uit latere tijd is er niets van bekend. Misschien reiken de wortels van deze oude hofstede terug tot de tijd van onze scherven, rond 1200.

Wij hebben hier wat extra aandacht besteed aan de schenking van mev. Markus teneinde nog eens te illustreren hoezeer wij voor de inkleuring van onze archeologische kaart afhankelijk zijn van de mededeelzaamheid van het publiek. Zoals gezegd vormde de bebouwde kom van Vleuten tot nu toe een blanco gebied. Wat we allemaal mogen verwachten, blijkt reeds uit enkele Romeinse tot Karolingische scherven die zich tussen het besproken materiaal bevinden. Hopelijk zal de dorpsheuvel rond de kerk van Vleuten zijn geheimen ooit prijsgeven; we zullen dan inderdaad wel minstens afdalen naar de Karolingische tijd (750-1000). Maar voorlopig spannen de scherven uit de Den Hamstraat de kroon.

E.P. Graafstal.

Wie wat bewaart die geeft wat

Mevr. L. Griffioen-Rodenburg, Bottensteinweg 7 Vleuten

Zuidhollandse boerenmuts, rouwmuts, meisjesjurkje, dameslijfje ± 1880

W. Denekamp, Utenhamstraat 5 Vleuten
1 Piedestal (bloementafeltje)

H. Viel, Alendorperweg 24 Vleuten
Soldeerbout en trekmes

Mevr. P.A. Bauhuis, Touwslagerslaan 4 De Meern

Jaargangen 1964 t/m 1980 van „onze gemeente”, 13 ansichtkaarten van De Meern, 4 plakboeken met krantenknipsels

T.A. v.d. Bovenkamp, Louis Pasteurlaan 12 Vleuten

Timmerkist met o.a. 13 profielschaven, beitels, gutsen etc. en 1 pak kroonlucifers, 1 pak Victoria lucifers

H. den Exter, Zandweg 200 De Meern
Ijzeren grondguts

Mevr. C.W. Benschop, Kerkstraat 7 De Meern

Diverse oude papieren- en boekwerken, w.o. militair zakboekje 1879, lagere schoolboeken 1914-1931, oude zang- en voordrachtboekjes, belastingpapieren 1924-1931, en een paar leren souspieds

Openingstijden van onze gebouwen:

Broederschapshuisjes, Dorpsstraat 1 Vleuten:

Elke donderdag van 19.30 - 22.00 uur:

Gelegenheid voor contact met bestuur en werkgroep genealogie, tevens mogelijkheid tot raadpleging van bibliotheek en andere documentatieverzamelingen.

Op andere tijdstippen bezoek mogelijk na afspraak met de heer J. Schoonderwoerd, tel. 03406 - 61462.

Het Kabinet, Zandweg 147B

De Meern:

Elke 1e maandag van de maand van 19.30 - 22.00 uur:

Gelegenheid tot bezoek van onze exposities over archeologie (o.a. Romeinse nederzetting), oude gereedschappen en werktuigen en oude huishoudelijke gebruiksvoorwerpen.

Op andere tijdstippen bezoek mogelijk na afspraak met de heer H. van Essen, tel. 03406 - 62992.